

Moltebærsanking

– samisk tradisjonell kunnskap, identitet og kultur

Harrieth Aira

I denne artikkelen presenteres resultater av forskning om moltebærsanking, praksiser og fortellinger knyttet til moltebærsanking blant samene i Tysfjord. Jeg har undersøkt hvorfor folk plukker moltebær, og hvordan vi skal forstå disse sankingpraksiser. I tillegg analyserer jeg moltebærsanking som en del

av lulesamenes identitet og kultur, og hvordan områdene hvor man hører til kan forstås som slektenes hjemsteder og røtter til egen samiskhet slik det framkommer i muntlige fortellinger og i skriftlige kilder.

1. Innledning

Jeg plukker molter ikke bare for berrene sin del. Men områdene der jeg plukker beer er mine områder og jeg føler at områdene tilhører meg, og på en måte er det som om jeg er en del av fjellet. Det er så naturlig, og jeg har det så trykkelig når jeg er der.

Det forteller Elli. Hun er en av flere som jeg har snakket med om moltebærsanking spesielt og bærsanking generelt, og andre praksiser knyttet til bærsanking i Tysfjord.¹

Artikkelen er en del av forskningsprosjektet *Making knowledge visible: Relational gathering practices and their linguistic and narrative expressions in coastal Sápmi*, som er et felles forskningsprosjekt mellom Samisk høgskole, NINA, Mearrasida og Árran – lulesamisk senter.² Den delen av prosjektet som omhandler lulesamisk område er Tysfjord undersøkelsesområdet. Tysfjord er lokalisert mellom Bodø og Narvik, og er Nordlands største samiske område. For Tysfjords del har jeg undersøkt moltebærsanking fra tre ulike steder i Tysfjord.

Det er Vuodnabahta (Hellmobotn), Svenjunnjá (Pålsommarset) begge er steder i henholdsvis indre Oarjjevuodna (Hellmofjord) og ytre Oarjjevuodna (Hellmofjord).³ Det tredje stedet er Gállá (Kjær), som er i de ytre deler av Tysfjord. Datainnsamlingen har i tillegg til skriftlige kilder bestått av samtaler med personer med god kunnskap i moltebærsankingpraksiser, både før, men også nå.⁴ I tillegg til disse, er jeg selv molteplukker som har fra barnsben lært og deltatt i moltebærsanking og som genuint har vokst opp med dette og slik

Moltebærsanking er tradisjonell samisk sankingsspraksis med dype røtter. Silke kulturelle praksiser har gitt grunnlag for utvikling av rettighetsmessige og sedvanemessige forståelser om bruken av områdene, og de bidrar til bekreftelse av stedsidentiteter og slektslilhørighet.

Foto: Harrieth Alra.

har tilegnet meg kompetanse, praksiser og kunnskaper. Fortsatt sanker jeg moltebær hver sommer på mitt hjemsted i Oarjjevuodna (Hellmofjord) i Tysfjord. Så på en måte undersøker jeg ikke disse praksiser som noe sett utenfra i et forsøk på å få kunnskap om samiske molteplukkingspraksiser. Dette kommer fram i artikkelen da jeg også klargjør egne kunnskaper som basiskunnskap/erfaringsbasert kunnskap, og som grunnlag for forskningsbasert kunnskap.

Moltebæret er på lulesamisk *lášttak* (plur. *lášttaga*). Det er også to andre sentrale begrep på lulesamisk knyttet til moltebærplukking, og det er begrepene *lášttaghttet* og *lášddit*. *Lášttaghttet* betyr å plukke molter / å være på molteplukkingsstur, og er et kausativt verb. Kausative verb forteller det 'å gjøre noe som grunnordet angir' (Kintel 1991), og slik jeg forstår betydningen av *lášttaghttet* så er *lášttaghttet* 'å arbeide med, eller holde på med moltebær', det vil si at man er på leting etter, eller skaffer molter, mens begrepet *lášddit* viser til selve plukkingen som skjer mens du er i moltemyra [Nystø 2021]. Jeg bruker begge begrepene i artikkelen.

2. Kort om molteplukking før og nå

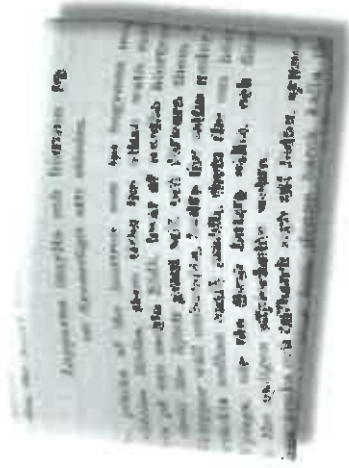
Hvis vi skal forstå dagens samiske moltebærpraksiser, bør vi også vite noe om fortidens gjøremål og praksiser fordi dagens måter å gjøre det på kan i noen grad være knyttet til gamle/fortidens sedvaner. Hovedformålet i artikkelen er ikke å presentere en grundig

fremstilling av moltesankingshistorien. Jeg henviser bare kort til en kilde som viser at samene lenge har plukket moltebær, spist moltebær og utviklet særskilte metoder for oppbevaring av moltebær gjennom året.

Det omtaler en eldre kilde fra 1653. Da skrev Tornæi om samiske molteplukketradisjoner i *Berättelse om Lapmarckerna och Deres Tillstånd* (1983, (1653)). I artikkelen forklarer Tornæi hvordan samer plukket moltebær, og hvordan de på en særegen måte oppbevarte moltebærene. De kokte de røde moltene som holdt på å bli modne, slik at de skulle bli bløte, og så saltet de bærene litt og fylte i neverkontner som var ordentlig bundet. Neverkontene ble så gravd ned i jorda og tildekket. Når de så om høsten eller vinteren skulle spise moltebærene, da var bærene så ferske som om de var nyplukket.

The pläcka af the hörtorn som nu begynna mogna och wara aldeles Rödha, them låtha the utum wain medh egen safft siuda på een sachta Eldh, hwar af wardha hörtorna blöte, ther på strö the lätett grant salt, och förwara them sedan i Näfuer Skieppor wäll ombundna, hualka the sätta neder i jorden, och öfuerlättha sedan medh muldh, them the om hösten eller wintren Vptaga, när the them förtiura willia, och finnes så friska, som the nyligen afflockadhe wotro (Tornæi 1983 (1653), referert i Fjellström & Ruong 1983:22).

Kokte moltebær kunne også settes i kalde kilder som ikke frøs til om vinteren (Kuoljok 2012:35). Dette vitner om at samer i eldre tider hadde god kompetanse på hvordan oppbevare molter

Faksimile av historisk kilde fra 1653 om samiske moltesankingspraksiser, publisert i *Berättelse om Lapmarckerna och Deres Tillstånd* (1653) av Johannes Jonæ Tornæi. Dette viser tradisjonell samisk kunnskap nedfelt i praksiser om hvordan molter kan oppbevares gjennom vinteren. Teksten er publisert i boka *Berättelser om Samerna i 1600-talets Sverige av Fjellström, Phebe & Ruong, Israel* (1983).

slik at de i løpet av vinteren ikke skulle bli ødelagt. Dette viser også at samer i eldre tid var moltebærsankere, og vi forstår at slik kunnskap har utviklet seg over lang tid, som igjen har blitt til tradisjonell kunnskap og praksiser.

Om tysfjordingenes moltebærsanking er det mange fortellinger, og noen av dem er beskrevet i kildene. I boka *Muhtem sáme árrombáike. Bierggim ja barggo Oarjjevuodna 1940-1970* forteller Mikal Urheim (2017) om det å ruste seg til fjells og hvilke forsyninger og hvilke utstyr man hadde behov for på fjellturene. Moltebærsanking i nevnte år var viktig fordi dette gav penger i handa fordi bærene ble solgt og ble en del av husholdets inntektsgrunnlag. Urheim vektlegger også moltebærpraksiser som kultur, som bidro til å holde i hevd det

å leve i og av naturen, og som ble arvet og videreført fra generasjon til generasjon. Moltebærplukking var arbeid, men også trivelig arbeid/syssel, og folk skulle til fjells for enhver pris om de var friske eller kanskje hadde noen sykdommer. Noen snakket om at moltebærplukking var godt botemiddel/medisin mot giktplager (Urheim 2017:85). Ungdomstrinnet på Drag skole i Tysfjord utga et hefte i 2001 som var en del av skolens prosjekt der de undersøkte moltebær-sanking som tilleggsinntekt blant samene i Tysfjord i 1970/80-årene. I prosjektet intervjuet elevene enkelte personer om datidens plukningspraksiser (Ållovta skåvllå/ Drag skole 2001). Både Mikal Urheims bok og Drag skoles prosjekthefte er viktige kilder for å forstå moltebær som sankingsspraksis, dens røtter og aktiviteter. Likevel har det ikke blitt utført mye forskning fra Tysfjord som vurderer moltebærenes kulturelle, historiske og økonomiske sider.

3. Moltebær – de viktigste bærene for meg

Samene plukker moltebær i dag, slik som Elli som jeg henviste til i begynnelsen av artikkelen. Elli er over femti år, og forteller:

Jeg har plukket bær i hele min levetid. Og jeg plukker enda. Da jeg var 6-7 år fikk jeg være med. Og jeg har alltid fulgt med til fjells og i marka.

Elli plukker også blåbær- og tyttebær og andre bær. Men hun legger vekt på at;

Bålet og bålkaften og det å få kunne være alene er for mange en vesentlig del av moltebærturen. Foto: Harrieth Aira.

...moltebærene er dag de viktigste bærene for meg.

Elli er ikke så sikker på hvorfor hun plukker molter:

Jeg vet ikke alltid hvorfor jeg gjør det, men jeg må gjøre det.

Det er viktig for henne å ha det trivelig.

Når jeg er på moltebærtur da lager jeg bål, drikker kaffe og koser meg. Det er en vesentlig del av moltebærplukkingen for min del, og derfor er det også så trivelig å kunne være alene. Ved å være alene så kan jeg liksom gå til min faste

bålplass. Koker kaffe der, spiser og koser meg.

Sunná er en annen jeg har snakket med.⁵ I dag plukker hun molter bare til eget bruk, men hun har plukket mye tidligere:

Nå blir det berre når litt om gangen, æ har laga til syltetøy. Men æ har plukka mykje bær i min tid, det har æ gjort, spesielt moltebær.

Mens Elli trives med å være alene på tur, fremhever Sunná moltebærplukkingens sosiale sider da slekta samles:

Moltebærsanking kan også være en trivelig stund i sosialt fellesskap med slekta.

Foto: Harrieth Aira.

*Moltebæra blir sosial på en anna måte en anna bærplukking for at då samles jo heile slekta på myren. Man går jo ikkje etter kør-ranjer men man har jo faste bølplassa og og der veit man om det har vært nån i dag eller om de e nån i nærheten. ... om de e mindre inter-
sert i å plukk moltebær, så går de etter vabnan og festa i stedet.*

En annen deltaker, Rissin forteller at også hun har vokst opp med moltebær-sanking som praksis i familien.

*Jeg har plukket bær fra barneben av. Vi var bare unger når vi sammen med foreldre måtte gå til fjells på molteplukking.*⁶

Rissin er eldre enn Elli og Sunnå, og er i dag over 70 år. For Rissins familie var moltebærsanking en del av familiens inntektsgrunnlag.

Det var moltebærsalget som skulle gi inn-tekt fram til høsten, forteller Rissin.

Og i dag selger Rissin fortsatt molte-bær, og derfor foretrekker hun å gå alene eller sammen med sine barnebarn og ektemannen:

Når mange plukker i lag vet jeg at da finner jeg mindre. Når jeg går alene, kan jeg plukke og beholde alt selv.

Også levår, som er over 60 år, fortel-ler at han har vært moltebærplukker helt fra barneben av.

*Fra jeg var åtte år og inntil nylig har jeg vært på ulike plasser og plukket moltebær kom-binert med det som nesten kan kalles sommer-jobb. Jeg har plukket på en karskje 12-15 for-skjellige plasser.*⁷

Deltakerne forteller om hvordan sank-ing av bær, og særlig moltebærsanking er en praksis som de har opprettholdt gjennom livet. Noen har solgt og selger fortsatt moltebær. Andre igjen plukker for familiens behov. For noen begynner interessen tidlig og varer gjennom hele sesongen. Moltebærsanking er ikke kun i tankene akkurat når hen skal gå ut i myra for å plukke, men moltebær-sesongen begynner lenge før (Joks m.fl. 2021; Joks 2021; Rybråten 2013). Molte-plukking er en del av det å ha det trive-lig når slekta kan samles, mens for andre igjen er det en sjanse til å få være for seg selv. Denne «aleneheten» føles ikke som ensomhet, men heller som trivelig og fredfullt. Det å få mulighet til å kunne få være uforstyrret kan være meditativt for noen. Det kan være at dagens mennesker kjenner behov for slike «pustehull» hvis året ellers bærer preg av mye stress.

Slik kan bærsanking gi rekreasjon, og styrke fysisk og psykisk helse. Urheim vektla som vi så molteplukking som «glktmedisin» (Urheim 2017:85). Hos inuitene i Canada viser forskning lignende. *Berry picking trips contribute to mental health and provide 'psychological goods.'* (Boulanger-Lapointe o.a., 2019:88).

Annen forskning vektlegger også naturen som helsebringende. (Straume 2020).

4. Moltebærlandet – med tradisjoner i bunn

Juridisk er moltebærlandet (ene) i Nord-Norge etter friluftsloven en del av grunneierretten. Ifølge friluftslovens § 5 kan grunneieren sette plukkeforbud for andre på sine moltebærrområder i Nordland, Troms og Finnmark, utenom om det folk kan fortære på stedet.⁸

Denne paragrafen er ikke nylig tatt med i friluftsloven, men er en arv som ble tillagt Norges lover allerede på 1800-tallet. Året 1854 kom bestemmelsen inn i kriminalloven hvor det sto at i Nord-Norge var det forbudt å plukke molter på private grunneiers områder. Denne bestemmelsen ble værende i kriminalloven fra 1874, og i § 400 i straffeloven fra 1902 (Bratrein 1995:14).

Dagens paragraf ble flyttet fra straffeloven til friluftsloven i 2010-2011. I forarbeidende til loven redegjorde Miljøverndepartementet for at dette er tradisjoner kodifisert⁹ i lov hvor befolkningens adgang til å plukke moltebær følger moltesankingspraksiser som har eksistert på privat grunn i Nord-Norge.¹⁰ Det vil si at det er tradisjonelle praksiser som er grunnlaget for bestemmelsen, og som følger grunneierretten opp til dag. Disse praksisene følger området (og grunneieren), på samme vilkår som ferskvannsfiske, fuglejakt, fangst, utmarksaktiviteter og hogst av skog. Hvis det er mye forekomst av molter som en ressurs av økonomisk

verdi, da har grunneieren rett til å forby andre å plukke molter på landet/grunnen som tilhører vedkommende (Eriksen 1996). Økonomisk verdi henviser ikke kun til salg av moltebær, men også til forekomst av moltebær, dvs. hvor mye moltebær det er å finne på visse steder, og om grunneieren har brukt moltebærene til eget bruk og i tillegg for salg. I loven er dette forklart som moltebærland. Vilkåret for forbudet er at det skal tydelig offentliggjøres. På denne måten er moltebærlandet en del av grunneierretten, og grunneierretten er i Norge vernet av grunnlovens § 105. Det vil ifølge grunnloven si at hvis en del av grunneierretten tas fra en grunneier, må staten etter grunnloven betale grunneieren erstatning for dette (Eriksen 1996, Falkanger & Reusch 2021).

Bakgrunnen for dette er tradisjoner og praksiser som har fulgt områdene fra gammelt av og nå er kodifisert i lov. Ifølge Håvard Dahl Bratrein har moltebær vært en grunneierrettighet helt fra gammelt av. Moltebær var gårdenes ressurs som fulgte husstanden/gården på samme vis som andre ressurser eieren gav, slik som beite, skog, torv, ferskvannsfiske, fuglejakt og fangst, landslott, kobbejakt, egg- og dunsanking og fuglefjell (Bratrein 1995). Dette dokumenteres gjennom informasjonen om eiendommer slik som eiendommens forarbeid, skylddelinger, fredningsbestemmelser, inntekter, formues- og skatteoppgaver og andre dokumentasjoner (Bratrein 1995:13). Gårdens moltemengde for eget bruk og salg var med å bestemme gårdens og eiendommens verdi, og moltemyrenes pris og verdi

var bestemmende for arverett, økonomisk verdi, og eiendommens pris ved salg og leie. Moltemyrene og inntekt av molter var også med å bestemme hva folk skulle betale i eiendomsskatt til staten. Disse praksisene var særskilt viktige i kystområdene i Nordland og Troms, og ble til slutt ansett som rettingheter (ibid. 1995:14). Årsaken var at disse rike molterressursene var viktig handelsvare i Nord-Norge, og som bøndene i tønnevis fraktet til handelsstedene for salg. Bratrein viser til at den eldste skriftlige kilden for dette er fra 1591, og han viser til at kanskje har salg av moltebær vært en av de tidligste eksportprodukter fra Nord-Norge allerede fra tidlig middelalder. Da skriftlige kilder dukker opp fra 1500-1600-tallet er molter en lukrativ handelsvare i Nord-Norge. I Nordland og Troms var særlig jektefarten til Bergen noe som førte moltene ut i verden (Bratrein 1995:17). I nyere tid ble moltesalg viktig når det oppsto byer, industristeder og fiskerier i Nord-Norge fra 1800-tallet. I dag selges det meste i hjemneområdet, særlig da det ble slutt på jektefarten til Bergen (ibid). Slik har moltebærland blitt juridisk beskyttet, og ved lov bestemt som en del av grunneierretten.

Fra Tysfjord var også salg av moltebær et handelsvare. Rissin husker fra sin barndoms molteplukking på slutten av 1940-tallet og begynnelsen av 1950-årene, hvordan faren kokte moltebærgrøt som familien solgte.

Da vi var ferlige med molteplukkinga, kokte alltidje (far) moltene og hadde moltebærgrøten i tøpper. Jeg husker at det var store tøpper. Jeg

men på 1. januar 19...
med utvalgte krydderier, matvarer og
for og ikke merket. Hver dag...
i de... Heltvoksen...
faglig utvalg...
konsumvarer og utvalgte...

Nr.		
1.	2.	3.
4.	5.	6.
7.	8.	9.
10.	11.	12.
13.	14.	15.
16.	17.	18.
19.	20.	21.
22.	23.	24.
25.	26.	27.
28.	29.	30.
31.	32.	33.
34.	35.	36.
37.	38.	39.
40.	41.	42.
43.	44.	45.
46.	47.	48.
49.	50.	51.
52.	53.	54.
55.	56.	57.
58.	59.	60.
61.	62.	63.
64.	65.	66.
67.	68.	69.
70.	71.	72.
73.	74.	75.
76.	77.	78.
79.	80.	81.
82.	83.	84.
85.	86.	87.
88.	89.	90.
91.	92.	93.
94.	95.	96.
97.	98.	99.
100.	101.	102.

Inntekt av jordbruksarbeid

1. Målt av...
2. Målt av...
3. Målt av...
4. Målt av...
5. Målt av...
6. Målt av...
7. Målt av...
8. Målt av...
9. Målt av...
10. Målt av...
11. Målt av...
12. Målt av...
13. Målt av...
14. Målt av...
15. Målt av...
16. Målt av...
17. Målt av...
18. Målt av...
19. Målt av...
20. Målt av...
21. Målt av...
22. Målt av...
23. Målt av...
24. Målt av...
25. Målt av...
26. Målt av...
27. Målt av...
28. Målt av...
29. Målt av...
30. Målt av...
31. Målt av...
32. Målt av...
33. Målt av...
34. Målt av...
35. Målt av...
36. Målt av...
37. Målt av...
38. Målt av...
39. Målt av...
40. Målt av...
41. Målt av...
42. Målt av...
43. Målt av...
44. Målt av...
45. Målt av...
46. Målt av...
47. Målt av...
48. Målt av...
49. Målt av...
50. Målt av...
51. Målt av...
52. Målt av...
53. Målt av...
54. Målt av...
55. Målt av...
56. Målt av...
57. Målt av...
58. Målt av...
59. Målt av...
60. Målt av...
61. Målt av...
62. Målt av...
63. Målt av...
64. Målt av...
65. Målt av...
66. Målt av...
67. Målt av...
68. Målt av...
69. Målt av...
70. Målt av...
71. Målt av...
72. Målt av...
73. Målt av...
74. Målt av...
75. Målt av...
76. Målt av...
77. Målt av...
78. Målt av...
79. Målt av...
80. Målt av...
81. Målt av...
82. Målt av...
83. Målt av...
84. Målt av...
85. Målt av...
86. Målt av...
87. Målt av...
88. Målt av...
89. Målt av...
90. Målt av...
91. Målt av...
92. Målt av...
93. Målt av...
94. Målt av...
95. Målt av...
96. Målt av...
97. Målt av...
98. Målt av...
99. Målt av...
100. Målt av...

Salg av moltebær har vært viktig inntekt for husholdet. Utdrag av denne næringsoppgaven fra 1962 viser at dette husholdet hadde sanket rundt 350 kilo bær. Med dagens kilopris og med tilsvarende moltebærmengde ville dette i dag utgjøre mellom 70-90 tusen kroner i salgsinntekter.

husker at far sto i kjøkkenet i alle fall i to dager og kokte molter i en stor gryte. Og det skulle være godt vær, det skulle ikke regne. Tørna skulle stå utenlands. Og hvorfor det vet jeg ikke, men trolig fordi moltegrøten skulle bli fortere avkjølt. Og antall tørrer viste hvor mye de hadde plukket, da tørrerne veide hundre kilo. Vi fortalte det ikke til andre. Det var bare slik, man skulle ikke fortelle om det. Det var bare husfolk som visste.

Rissin har fortsatt med salg av moltebær slik som foreldre hennes gjorde det.

Fra og med 1985 har jeg plukket molter til eget bruk, og også solgt hvert år. Folk som har kjøpt molter fra meg er fra Kjøpsvik, Ballangen og Narvik. Jeg har faste kjøpere som kjøper molter hvert år, og som spør om jeg har molter til salgs.

Moltebærsanking krysser også riksgrensen mellom Norge og Sverige. Dette er

levår vant til. Han forteller at han har plukket molter på 12-15 forskjellige plasser som Rávdda, Rávddalusepe, Læjbbá, Mielgasjåhka, Gássemierro, grenseområdet og på Vierasj. Nesten alle disse stedene er på svensk side/i Sverige. I tillegg har han plukket på norsk side ved Njallajávrr og Gussa-jávrr som ligger nært grensen. De var overalt, og av og til leide de sjøfly som fløy dem inn i moltebærlandet på andre siden av grensen. Da solgte de moltebær til sjøfly/helikopterselskapet som solgte bærerne for dem i Sverige. Og om høsten fikk de betaling for salget.

På 1970-tallet begynte 'Fiskflyg' (sjøfly/helikopterselskap i Porjus i Sverige)) å kjøpe bær. I 1986 var toppåret. Vi var mange da fra Tysfjord, cirka 60 stk... Lundqvist (Fiskflyg) hentet bær, solgte den, og kom tilbake med mat fra Lanthandelen i Porjus som de også eide. Om høsten tok de minus og pluss og sendte oss en sjekk på overstykket.

De solgte moltebærerne i Sverige selv om de fikk bedre pris i Norge, forteller levår. Hvis de bar moltebærerne ned til fjorden, så var prisen nesten det dobbelte f.eks. i Kjøpsvik i Tysfjord. Det var ikke vanskelig å få solgt moltene, folk kjøpte. Levår forteller at noen fra hans husstand har fortsatt med denne praksisen. Noen går, og andre blir hentet av helikopter, i gjennomsnitt kan det vært rundt tjue stykker fra hans familie/slekt som plukker molter i de samme områdene i dag. I Åljuovta skåvål - Drag skoles hefte fra 2001, forteller informanter om at man til og med brukte hest for å frakte molter ned fra fjellet

(Åjluovta skávvllá/ Drag skole 2001). Mikal Urheim skriver også om moltebærplukkingen på svensk side (Urheim 2017), og det samme gjør Ronald Urheim. Han skriver: *Vuonns gitta Ráodaluspij le árrum vuonngij láálmisaje dilusij ájges (Området fra Norge til Ráodaluspe (i Sverige) har vært fjordfolkets moltebærområder fra gammelt av, (min oversetting) (Urheim 2014:38).*

5. Moltebærlandet – rettigheter og normer

I Tysfjord følger folk de rettigheter og sedvaner som jeg foran har redegjort for. Alle jeg snakket med fremhever at de ikke vil plukke molter på andres molteområder, men bare i hjemmeområdet og deres egne områder. Når man skal forklare til sine egne eller andre hva som er deres områder så sier man: *Da li mijá duobdálga*. (Disse er våre områder). *Duobdál*/duobdálga-betegnelsen kan ha flere innhold. Det kan være et område, et land (område), grunneien- dom, og i noen kontekster kan det også bety *dáfu*, altså et større område, et dis- trikt og ednam som betyr land, mark, jord (Kintel 2012). Ofte forstås betegnel- sen *duobdálkt* i Tysfjord som landeien- dom, altså en privateid eiendom. Men samenes forståelse av *duobdálkt*-beteg- nelsen viser også til områder som er statlig eid, og til spesielle områder på svensk side av grensen/i Sverige som jeg har vist til tidligere i denne artike- len (Urheim 2014). Hvor den enkelte plukker moltebær styres dermed av hvor man kommer fra og hvor man

Fra gammelt av har moltebærlandet vært en sentral del av grunneierrettighetene i Nord-Norge. Men i det lulesamiske området strekker fjordfolkets moltebærområde seg fra fjorden og et godt stykke inn på svensk side. Dette har tradisjonelt vært tysfjordsamenes moltebærland, i tillegg til moltebærområdene ved kysten. Bildet er fra Rávdda i Sverige, et sentralt børsankingssted rundt to mil fra norskegrensen. Foto: Martin Rimpi (privat foto).

hører til. Samtlige av de som deltar i dette forskningsprosjektet vektlegger at man ikke kan plukke på andres molte- områder, og det er det heller ingen som gjør. En slik forståelse har også jeg selv vokst opp med. Samene plukker på sine egne områder, og på andres molteland hvis det er avtalt på forhånd og gitt lov til det. Informantene vektlegger hvor viktig dette er, og at de allerede som barn, lærte hvor områdegrensene går.

Vi fra Øvergården plukket aldri molter på Nergården sitt område. Vi plukket heller ikke tyttebær der. Ei heller plukket vi blåbær der. ... de trenger bærene selv. Slik snakket foreldrene til oss og som vi lærte. Og de kom aldri på vår side for å plukke bær.

Dette forteller Rissstin. Sunná forteller at hun allerede som barn lærte hvor eien- domsgrensene gikk. Dette var en pre- miss som ble respektert.

Det var nukka vi lærte tidlig, det va kor grensa gikk. Og så e det jo ikkje sånn at man på fremmede plassa så går man ikkje opp i moltebærmynnen, det e jo litt sånn respekt for akkurat moltebærplassen. Det va respekt for landet, kerr er det sitt land det her og kerr det e si moltebær.

Elli vektlegger at hun kan plukke molter på de områdene der hennes foreldrene kommer fra:

Det er vårt område – hjemmeområdet. På andre plasser skal jeg sebsøgt ikke plukke. Og det vil jeg heller ikke.

Disse fortellingene viser hvor tydelig moltebærpraksisene fremstår som rettigheter lokalt. Dette kan forstås som rettigheter i ren juridisk forstand, og på samme tid rettigheter, tradisjonelle praksiser fra gammelt av, og normer i samfunnet. I Porsanger viser Solveig Joks til lignende forståelse av moltebærområdene. Lokalområdene er prioritert for de som bor der, og andre plukker ikke bær der, higger ved eller jakter på rypen der, ettersom området tilhører de som bor der (Joks 2021; Joks m.fl. 2020). Blant inuitene i Canada har man samme forståelse (Boulanger-Lapointe m.fl. 2019:88).

Verd å nevne er at ikke alle molteområder er privateide. Noen områder er stateiendom og forvaltes slik som i Nordland, av Statskog.¹¹ I disse områdene har ikke staten lagt til grunn noen forbudsbestemmelser. På disse områdene kan alle plukke fritt.

6. Slektenes hjemsteder

Det å holde på med moltebærsanking er også en praksis som bidrar til forståelse av hvor man hører til, både enkeltvis og gruppevis. I særlig grad kan det være en del av ens identitet, røtter og en del av opprinnelig hjemsted.

Elli gir ettertrykkelig forståelse for denne tilknytningen til området og forklarer:

Jeg plukker molter ikke bare for bærene sin del. Men områdene der jeg plukker bær er mine

områder og jeg føler at områdene tilhører meg, og på en måte er det som om jeg er en del av fjellet.

Moltebærlandet er forfedrenes områder som er brukt over lang tid og føles som en del av forfedrenes historie, slik som Elli også vektlegger:

Mine forfedre har plukket molter her, min bestemor, bestefar, mor, far, de har gått akkurat på de samme stedselsporene som jeg. Og jeg går der hvor mor og far har rettet ledet meg. Og jeg følger de rådene.

Moltebærsanking er en praksis som bidrar til forståelse av hvor man hører til både enkeltvis og gruppevis. Dit trekkes man i sommerhalvåret slik som trekkfuglene hver sommer, og i vinterhalvåret lengter man dit og planlegger nye besøk i sommerlandet. Landskapet erfares som samiske hjem som gir kontinuitet og tilknytning. Foto: Harrieth Aira.

Jorunn Jernsletten vektlegger i sin forskning blant sørsamer sør i Nordland nesten det samme. Blant sørsamene betraktes landskapet som slektas landskap hvor visse slekter holder til, og landskapet er kilden til å forstå slektas historie (Jernsletten 2002:107, Jernsletten 2000). Muligens oppfattes det slik fordi landskapet består, det endrer seg ikke, mens menneskers liv kan endres. Det å vite at stedene finnes og er der slik som de alltid har vært føles viktig og verdifullt. Britt Kramvig viser hvordan landskap kan føles som hjem, i særlig grad blant fornorskede samer. Hun viser til sjøsamiske områder hvor samiskhet kanskje både er turbulent, uklar / motsetningsfylt og der hvor samiske fellesskap forekommer bare til en viss grad (Kramvig 2020). I slike områder kan landskap og steder bli erfart som samiske hjem som gir kontinuitet og tilknytning (Mikkelsen 2013; Rybråten 2013). Lignende frembringer også Elli:

Jeg gjør det samme hvert år. Det er et fast berg som er mitt. Og der er et lite tjern som jeg tar vann fra. Og jeg betrakter den samme myra. Og jeg ser de samme plassene hvert år. Det har blitt som en tradisjon for meg.

På denne måten blir moltebærlandet noe spesielt som man er knyttet til. Da blir det naturlig å betrakte, og liksom hilse på stedene når man kommer tilbake til de samme stedene etter en lang vinter (Sjøberg 2018:180; Oskal 1995; Nergård 2019; Jones 2004). Og enkelte må hilse på stedet med en joik (Mikkelsen 2017:54).

BÁRJÁS 2020/2021

Det er seivsaugt og naturlig at barn deltar i bærsankingen og på fjellturene. Gjennom deltakelsen tilegner de seg tradisjonell samisk kunnskap som ikke læres ved å lese ei bok eller gjennom skolebasert læring. Foto: Harrieth Aira.

7. Interne fordelinger, normer og regler

Er det flere retningslinjer og normer knyttet til moltebærplukking og sanking? Ja det finnes flere. Alle forteller at noen myrer og områder er prioritert på visse måter.

Barnas moltebærsteder

På enkelte steder synes det å være egne moltebærplasser for barna. Sunnå forteller at på hennes hjemsplass er det mindre moltebærsteder som de voksne ikke plukker på. Disse plasser er barnas

myrer, og barna skulle få plukke på disse moltebærplassene.

Vi har når myrer helt nede mellom noen berg, der det er små myrer. De behøve ikke være meir enn hundanna meter brei også kanskje 5-10 meter lang. I mange generasjonar så gikk ikkje voksne å plukka der. Så der lærte vi egentlig å plukk moltbær. Og det va rett ved siden av der hadde vi lekeplassen. Det va bærre urgan som plukka der.

Her lærte Sunnå å plukke molter. Barnas bærplasser er det også på min barndoms sommerhjem. Der ved husene like

bortenfor enga i skogkanten, vokser det litt molter og blåbær. På de plassene er det barna som plukker. Jeg husker at jeg fant en kopp eller kanskje halvliter molter, og litt mere blåbær. De voksne plukket ikke der. De voksne oppfordrer barna til å gå å se om det er bær der, eller de er sammen med barna for å lete etter bærne. Og det er helt vanlig at barna blir møtt med entusiasme og ros når de er ivrige/flinke bærplukkere.

I tillegg til barnas egne bærmyrer, så lærer barna moltebærplukking. Jeg husker selv da jeg var seks år, at jeg fikk være med mor og mine eldre søsken til fjells. Vi var under fjellet i Jågåsjrånge på moltebærtur. Jeg hadde en literspann som jeg plukket molter i. Når spanna var nesten full gikk jeg stolt til min mor for å vise hvor mye jeg hadde plukket. Da mamma så hva jeg hadde plukket, begynte hun å le. Jeg hadde jo plukket moltekart med stilk! Og nå viste hun meg hvordan jeg skulle plukke modne molter som slapp hamsen, og ikke plukke umodne moltebærkart. Det var den første læring som jeg selv kan huske.

Det å være på moltebærtur handler ikke bare om det som gjelder moltebærne og plukkingen, men moltebærsanking er mangt mer som man bør lære. Det kan være områder som tilhører dine områder f.eks. stedsnavnene, områdenes grenser, navn på vatn og elver/bekker, hvor man skal gå og vurdere hvor det kan være molter, kunne man skal gå til et bestemt sted, kunne stiene og lære å se kjennemerker for stier for å komme ned igjen til huset/

tunet, vite hvordan berge seg alene og sammen med andre på fjellet, som det å lære seg å lage bål, skaffe ved, overnatte, fiske med stang, forberede og vurdere hva man må pakke med seg av fjellutstyr, tilstrekkelig med mat (men ikke for mye), og hvilken mat passer som fjellmat, hvordan klare seg hvis man råker ut for skrømt o.l. og følge skikker og verdier til fjells og respektere dem. Dette er kunnskap som ikke direkte hører til moltebærplukkingen, men kunnskap for i det hele tatt å kunne berge seg til fjells og i marka/skogen (Urheim 2017, Ájluovta skávllá/Drage skole 2001). Når barna er med, så deltar de, og derigjennom lærer de tradisjonskunnskap og tradisjonelle praksiser.

Slik lærer de f.eks.;

- hvordan skille moltebærne fra hverandre
- hva er kart, grønnkart og hva man ikke skal plukke (og de samiske benevelser for disse)
- hva er modne moltebær
- ut fra været vurdere om det blir mye eller lite moltebær denne sesongen, og om moltebærne vil modnes tidlig eller sent
- hvor finnes moltebærstedene og moltemyrene
- hva heter molteplassene og myrene
- andre stedsnavn på fjellet og i marka/skogen
- kunne vurdere været, og kunne værtegnene

Bærsanking handler ikke bare om det å plukke bær til eget bruk eller som slagsvare. Det er handende praksiser som vedlikeholder samisk språk og kultur, og som overføres gjennom generasjoner. Foto: Harrieth Aira.

- hva slags molter vokser på visse plasser, om det er store bær, eller bær med bare ett øye, to- eller treøyete molter
- om moltene dette året vokser i myrer, lieso (små fuktige groper/kjerliggende fuktige groper) eller i våtmark/vått terreng
- hvilke myrer blir først modne og hvilke modner senere
- hvor finner man mye molter og hvor er det mindre av det
- hvor skal du gå for å finne ut hvis det blir molter, og når de eventuelt modnes
- vurdere når kartene antas å være modne, og hvor lenge det vil ta til de begynner å modnes
- hvordan oppbevare molter på fjellet
- hvordan rense og oppbevare molter for vintersesongen
- moltebær som handelsvare
- moltebær som matvare

Slik kompetanse lærer ikke barnet eller den voksne gjennom å lese bøker, men slik kompetanse læres gjennom deltakelse, alene og sammen med andre (Jernsletten 2000:54, Joks 2021), og hjemmet er den sentrale læringsarenaen hvor slike kunnskaper videreføres (Nergård 2006:68-77). Man kan spørre seg om slik tradisjonell kunnskap ennå holdes vedlike eller er den i ferd med å bli brutt eller forsvinne? I dag er det mer individualitet i barneoppdragelsen, og spørsmålet blir om dette spiller inn i forhold til om barn og unge selv får velge om de skal delta på moltebærsanking, mens tidligere var dette ansett som arbeid der samtlige i husstanden

deltok, også barn og unge. Det var ikke det enkelte barnet som bestemte deltakelsen, spesielt når de ble større. Og barna ville være med på bærturer og fjellturer fordi moltebærsanking ble på en måte deres første sommerjobb og sommerferie i kombinasjon. Men i dag er spørsmålet om barn og unge selv kan velge om de skal bli med på moltebærtur, spesielt når de kommer i tenårene og ungdomsårene? Det er også andre former for sommerjobber som tilbys ungdom i dag, og kanskje blir ikke moltebærsanking (for salg) lenger sett på som «sommerjobb»? Kanskje tilbringes heller ikke sommerferien i fjordområdene, men andre steder, og blir det da tid til å delta også på moltebærturer?

Tradisjonell kunnskap krever læring. Hvis man skal vite hvor man finner molter, og når de blir modne, da bør man lære gjentatte ganger og gå på moltebærstedene gjentatte ganger fra år til år. Dette krever det å vite om stedene, men også «handling». Det vil si å gå sammen med andre som er kjent og kan, og på den måten lære selv. Det krever etter hvert også at man gjør dette alene, slik at man alene blir kjent med landskapet, stedene, og molteplassene. Og når man går på moltebærturer på egen hånd så tilegner man seg erfaring med moltebærenes egenskaper som kan være varierende fra år til år. Og først da kan kunnskapen feste seg.

Moltebærsteder tilpasset eldre, svakelege og småbarnsforeldre
Min undersøkelse viser også at familier/slekter bruker området ut fra de enkeltes behov. De eldste og de som plages

med sykdom og ikke greier å gå langt har forrang til det nærmeste moltelandet. Da plukker ingen på den nærmeste myra. Sunna forteller at slik er hos dem:

De voksne fór opp te fjells. De bynt ikkje sesongen nede. Og derfor så fikk moltebærn så nede te den vart moden, for det va ingen konnarse om den. De siste 20-30 årn så vart vi jo kerr som plukka der. Det har alltid vart de eldste og de som hadde dårleg helse som ikkje kom sæ opp tå vatnet.

Levår forteller også at i 1980/90-årene hadde småbarnsforeldres forrang til visse moltebærsteder. På de plassene gikk ingen andre.

Å gå til Njallajørre og Rårdåla er kjempe langt. Du går ikke med småtinger til Rårdåla. Men så kunne du plukke i Bieslappå. Slik var det på 1980-90-tallet. Bærene i Bieslappå var for dem som hadde små barn. Vi andre gikk til Grensømrådet.

Jeg selv har vokst opp med lignende praksis. På denne måten sørger slektia for at hjemstedets folk får tilgang til molter tilpasset den enkeltes mulighet og funksjonsevne. Disse praksiser viser intern samisk tradisjon for hvordan familien/slekta fordeler ressurser slik at ressursene blir et gode for mange, også for de som av ulike grunner ikke kan gå langt for å hente seg moltebær. På denne måten blir moltebærmynene/stedene fordelt ut fra behov, og slik deling har blitt som en norm eller regel, som også har blitt en praksis som følges fra generasjon til generasjon.

Moltebær som gave

En annen verdi som jeg selv har erfart i min oppvekst er viktigheten av å bevare og tilby / gi moltebær til andre, særlig til de som overhodet ikke selv kommer seg til moltemyrene. Min mor plukket alltid noen kilo som hun gav til Elle-åhkkko, bestemor Elle. Elle var min mors tante. Hun haltet og gikk ikke så mye. Mor min ga henne noen kilo moltebær hver høst. Andre tenker tilsvarende. Elli forteller at det er naturlig for henne å gi moltebær til andre.

Av og til gir jeg setofølgelig til andre, var det i fjor eller året før, da ga jeg til den og den. Jeg ga til mine nærmeste. Til de eldre som ikke kommer seg ut i marha, forteller Elli.

Leivár forteller det samme.

Vi kunne gi bort bær i gave til venner og bekjente som aldri kom seg til fjells, spesielt til eldre og funksjonshemmede.

Grunnen er i tilfelle du får lyst til å gi molter til andre, eller du føler at du bør gi molter til andre. Det kan være i tilfelle at noen som du har et nært forhold til (venn eller slekt) blir syk eller dør. Da er det for noen nokså vanlig å ha med seg noe moltebær til de som blir igjen, i anledning gravferd eller minnestunder, eller gi det til noen som er syk. I Tysfjord gir folk også molter i forbindelse med læstadianske gudstjenester / samlinger, i særlig grad når det er storsamlinger. Også i Nesseby gis molter som gave til slekta, venner og de eldste. Dette viser forskning som Stine Rybråten har gjort (Rybråten 2013), og

Moltebær som gave en vanlig gavepraksis i det samiske miljøet i Tysfjord. Derfor sannes det rikelig med molter slik at man har et overskudd å ta av utover egne behov. Foto: Martin Rimpi.

forskning blant Canadiske inuitter (Boulanger-Lapointe m.fl. 2019:88).

Når det er tradisjon/praksis for å gi moltebær som gave, da er det også et behov for å plukke så mye bær slik at det varer gjennom hele vintersesongen, ja helt til den påfølgende høsten. Man skal ha mye molter, ikke kun ett kilo bare til eget bruk. Det kan se ut som at særlig samiske kvinner tenker slik. Hvis det er for lite molter at man allerede midtvinters synes å bli fri for bær, så føles det litt utilfredsstillende, som om å være i ei «kripe eller rådløs». Har det i tillegg vært et dårlig moltebærår og av den grunn er funnet lite bær, da er man misfornøyd, spesielt hvis man må spare slik at bærene skal vare vinteren igjennom.

Forskere kaller slike praksiser der man gir gaver til hverandre for resiprositet. Resiprositet er en måte å vise andre at man vedkjenner seg fellesskapet og vil beholde og stadfeste det. Resiprositet finnes i samfunnsøkonomien, i jus, etikk- og religiøsitet, og gavene vedlikeholder eller løser relasjoner, og er viktig for samholdet i et samfunn (Mauss (1999 (1950)). Mat som gave vedlikeholder sosiale bånd og synliggjør generøsitet og gavmildhet (Stensrud 2004; Kramvig 2005). Gjennom moltebærgaver vedlikeholdes og forlenges sosiale fellesskap. Det er ikke like mye moltebær over hele Norge, og av ulike grunner kan ikke alle plukke til eget bruk. Denne mangelen på molter gjør moltebærene særlig attraktiv. Fjellets gull kalles molta, som viser at molter er ansett som festbær eller delikatess og er en spesiell verdifull bærsort. Vedkommende som har molter og til og med

mye molter, kan på denne måten vise seg som generøs/gavmild, og slik fremme og vedlikeholde slekts- og vennskapsbånd med andre. Det kan også oppfattes som en plikt til å gi av sitt mangfold (Kramvig 2005; Rybråten 2013). På samme vis som naturen gir deg i overflod, så må også du gi og dele i rikelighet med andre. Slike gavepraksiser kan ligge i bunn for å forstå og forklare *vierthistallamijt*.¹² *Viertistallat* betyr gjestevennskap, og det å opprettholde relasjoner / være gjest eller ta inn hos andre (Grundström 1951:1408). (I nord-samisk kalles tilsvarende relasjonsforhold mellom fastboende og reindriftssamer for *verddevuhtta*). Det er sosiale fellesskap hvor folk ikke er knyttet sammen kun gjennom slektskap, men på andre måter som gjennom vennskap og naboskap. Sunnå minnes hennes mor, og forteller at hun har lært av sin mor å dele moltebær med andre.

Mamma har lært oss opp på det dere der at man skulle dele, og spesielt det man hadde høsta av naturen. Det hører med til å dele med andre, så man kunne ikke gjemne bæra, og ikke dele med andre.

Sunnå har fått vite fortellinger om da mora hadde med seg kaker og moltebær til de nærmeste pårørende til noen av naboenes (som ikke var samer) den gang da deres far nylig var død. Slik var ikke de vant med:

Det var noe av det viktigste de opplevde når faren døde, at ho mamma kom på besøk. Ho var den eneste som kom til dem med nystekte vaffler og moltebær, og var sammen med dem

en stund. Sånt har de aldri opplevd verken før eller seinere.

Her ser vi at moltebærgaver kan knytte folk sammen på tvers av ulikheter, og forme andre sosiale fellesskap (Kramvig 2005:47), og moltebærgaver er slik en del av dette fellesskapet enten disse er internt blant samene eller fellesskap på tvers av etnisitet, slekt, generasjoner og kjønn.

8. Navn på moltebærstedene

Forskningsprosjektet har også som mål å undersøke stedsnavnene på moltebærstedene. Samiske stedsnavn er ofte muntlig basert, og få navn er plassert på offisielle kart. Gælok skriver at samiske stedsnavn er muntlig navnetradisjon som er en kunnskap for å kunne berge seg i naturen uten kart, kompass og GPS. De er folks mentale kart av sine områder og stedsnavnene forteller akkurat hvor og hvordan terrenget på stedet er (Gælok 2015:14, Cogos m.fl. 2017, Holand m.fl. 2007). I stedet for å se på kartet så finnes GPSen i hodet, og stedsnavnene er de som forteller (Cogos m.fl. 2017:46). I tillegg er stedsnavn også de samiske språkenes merkelapper/skilt og er svært viktige i folks daglige kommunikasjon og språkbruk (Helander 2008:35).

Hva slags navn er det på moltebærstedene? Jeg har undersøkt noen navnepraksiser som knyttes til moltebærstedene.¹³ Jeg har funnet ut at stedsnavn på moltebærlandet kan inndeles i

tre kategorier: (1.) navn som viser til hvordan naturen ser ut, og hvor det er, (2.) stedet har fått navn etter en person, og (3.) navnet forteller om hva som har hendt eller hender på stedet. Jeg skal i det følgende komme med noen eksempler på dette.

Noen stedsnavn viser til myra, slik som Jiegge (Myra) og størrelsen på myra eksempelvis om den er stor, Stuoŋnejiegge, eller liten, Jækkásj. Navnet kan også fortelle om terrenget på stedet, slik som jækkástahka, dvs. at det er myrlandt der. Andre navn er Gievva, som forteller at hele området er myrlandt og med sumpete terreng. Navnet kan også fortelle hvor i terrenget myra er, som Vuollejiegge (den nedre myra) og Badjiejiegge (den øvre myra). Men navnet sier likevel ikke noe om det vokser molter der. Det finnes jo myrer der det ikke vokser molter, på samme måte som det finnes myrer med overflod av moltebær.

Navnet kan også fortelle hva slags myr det er, eksempelvis Suoŋnejiegge, som er ei myr der man skjærer sennagress. Her viser stedsnavnet til praksiser som er tradisjonell samisk kunnskap, fordi navnet henviser til myrene hvor det tas sennagress fra, eller hvor samer tidligere har hentet sennagress. I det norske språket finnes også stedsnavn som viser til denne sankingpraksisen, slik som Sennitjønne og Sennskaret på Drag og Helland (Storjord 1988:137) og Sennmyran i Hamarøy i nærheten av Ullsvågskaret.¹⁴ Trolig er det svært mange stedsnavn som viser til denne tradisjonelle praksis, men kun ett fåtall av dem er registrert/bekreftet og offentlig

Suoŋnejiegge – Ei myr hvor man har skåret sennagress, og som fortsatt bærer stedsnavnet Suoŋnejiegge. Foto: Harrieth Aira.

avmerket på kartene og i stedsnavnartikler (Storjord 1988). I denne artikkelen går jeg ikke nærmere inn på denne tradisjonelle praksis, men henviser til andre som har beskrevet dette slik som Drüben (Düben 1873 / 1977:150-155) og Urheim (2014). Selv om man i Tysland i dag ikke holder på med sennagress på samme måte, så har folk minner om denne praksis. Risstin som er født i krigstiden har ikke selv skjært sennagress, eller holdt på med det, men hun husker sin far som var den som sørget for dette arbeidet.

Far skar sennagress. Jeg vet ikke om mor gjorde det, men i høstfåll var det far som holdt på med sennagresset. Han skar sennagresset, banket det og lagde suoŋnevierra (som er en tjukk ring av sammenrullet sennagress). Jeg tror disse var flettet sammen som en flatte. Og jeg minnes de hang på låren, vi hadde en bjelke på låren hvor sennagresset hang.

Ei sennagressmyr kan også være ei moltebærmyr. Derfor finner man *Suoŋnejiegge* som stedsnavn på moltebærmyrene.

Når man ser på mangfoldet av stedsnavn, da er det det bare på noen få steder der det bare heter Láittaksadje

(Moltebærplassen) eller *Låttakjiegge* (Moltemyra). For eksempel viser stedsnavn som ble registrert i 1936 i Svenjunnjá (Pålsommarset), på Badjegoades (Øvergårdens) område, at det er bare fire av i alt 54 stedsnavn som direkte kan vise til *myr*-navn som henviser til moltebærsteder. 37 av navnene har andre benevelser, som navn på stier, tufter, hauger, proper, vatn og lignende navn.¹⁵ Det kan komme av at det finnes så mange ulike myrer og mange ulike mange moltebærsteder, slik at det gir ikke mening å navngi noen myrer eller steder som *Låttaksadje* (Molteplassen) eller *Låttakjiegge* (Moltemyra), da det slik ikke lar seg gjøre å skille moltemyrene og moltebærstedene fra hverandre.

Andre stedsnavn beskriver naturen eller terrenget der moltebæra vokser veldig presist. Et eksempel er *Dievågskstjunnje*. Navnet forteller at på stedet er det *njunnje* eller *njunjes* som betyr nos eller lavere fjellnos / fjellutløper (Kintel 2012), og *dievuá* som betyr bakke, bakketopp. *Gask* er kortform av gasska som betyr strekningen, eller mellomrommet mellom to punkter. Stedsnavnet *Dievågskstjunnje* er altså en nos / fjellutløper mellom bakkene. På denne måten kan en samiskspråklig forstå ut fra stedsnavnet hvor i terrenget dette stedet er. Stedsnavnet har dermed en kartlignende funksjon gjennom denne presise beskrivelsen. Stedsnavnet gir likevel ingen indikasjon på at dette stedet også er et moltebærsted. Men en lokalkjent person vet om moltebærene som vokser der.

Moltebærene vokser også rundt vatnene og slike plasser bærer vatnets

Landskapsformasjonen viser bakken som en nese eller nos. Derav navnet *Dievågskstjunnje*. *Njunnje* betyr nese eller nos, og på bildet illustreres dette tydelig. Foto: Harrieth Aira.

navn slik som *Guhkesjtorškuppe*, som er en skåppe i *Guhkesjtorre*. *Skåppe* betyr en sekkformet innbuktning i terreng eller gjenstand (Kintel 2012), og *Guhkesjtorre* kan oversettes til det lange vatnet eller Langvatnet av ordene *guhkes* som betyr lang og *jtorre* som betyr vatn.

Andre molteplasser kan igjen vise til noe som er spesielt for et sted, f.eks. stedsnavnet *Bieddijlássá*. Dette navnet forteller at her er det en spesiell type berg, et sva, (*lassess/lássá*) og den er hvit (*bieddijis*), og dermed skiller den seg ut fra andre berg akkurat der. En vanlig betegnelse for berg er *bákti*, men her brukes betegnelsen *lassess/lássá* som er

mindre vanlig, og må oppfattes som en spesialterm for en spesiell variant av berg, mens *bákti* er det mange av, og et svært vanlig begrep å bruke for berg. Dette viser at stedsnavnterminologien er veldig detaljert, for nettopp å beskrive terrenget (i dette tilfellet en presis beskrivelse av dette berget). Ved *Bieddijlássá* vokser det også litt molter, men navnet opplyser ikke noe om det. Lignende er det også med andre terrengformasjoner på bestemte steder. Ett annet eksempel er *Tjuhpqjiedke*. Navnet forteller at myrene (*jiedke*) er helt oppe på toppen av fjellet fordi *Tjuhpqjiedke* betyr topp (eks. på lue og fjell), eller

spiss (på gjenstand) (Kintel 2012). Disse myrene er altså på toppen av fjellet ved *Tjuhøppa*.

I tillegg kan myrene eller moltebærstedene få navn etter den eller de som har plukket moltebær på dette bestemte stedet. Da hender det som Sunna forteller, at en person plukker så ofte der at vedkommende blir en del av myra:

Etter hørt som åran gikk og folk gikk og plukka år etter år så vaks når sæ inn i myran, rett og slett. Så mykje at myran fikk navn etter persona. Og det var egentlig ikkje før etter at han var død, da æ skjønnte at de ainneran kalte den myra etter min far.

Sunná foreller at andre gav navn på ei myr med farens navn, der han ofte hadde plukket molter. Dette fikk hun vite først etter at han var død. Stedsnavnet forteller på denne måten en viss persons relasjon til myra eller til et moltebærsted der vedkommende kan få et slags eierskap til myra eller moltebærstedet, og der andre av den grunn ikke plukker.

Stedsnavn får også navn som er enkelt å orientere seg ut fra. Guhkesjåvrskahppe er ved Guhkesjåvrre – Langvatnet. Foto: Harrieth Aira.

Andre lignende stedsnavn er f.eks. *Áhkojiegge*, (bestemor si myr) eller *leðnejiegge* (mor si myr). Det finnes navn som f.eks. *Mamújiegge*. *Mamújiegge* er en sammensetning av norsk mamma og samisk *jiegge* (myr). Slike plasser viser til yngre generasjoner som vet at moren deres pleide å plukke molter på visse steder, og som har brukt den norske benevnelsen mamma for mor og ikke den samiske benevnelsen ieddne for mor. Andre stedsnavn kan bli benevnt som *Áhkojiegge*. Det forteller at myra har fått navn etter en annen bestemor enn vedkommendes bestemor (den som sier stedsnavnet). Áhkut er possessivt suffiks –ut 2.person sing. (Spiik 1977:57), og viser til at det er din bestemors myr, og ikke min bestemors myr. Slike stedsnavn viser også til forholdet mellom generasjoner, ved at barnebarn vet at bestemora hadde ei bestemt myr hun plukket, og som de selv har gitt navn til (*Áhkojiegge*). Det forteller at barna følger med og vet om moltebærstedene der bestemor-generasjonen plukket molter, eller hvor mor/far plukker molter.

Stedsnavn kan også fortelle om andre hendelser et visst sted og som ikke har noe med moltebærsanking å gjøre. Ett eksempel er navnet *Tjesskátiwáladahka*. Navnet forteller at her har man hogget tømmer/tømmerhogst. Dette fordi *tjesská* betyr tømmer, *tiwálat* betyr å hugge og *dahka* betyr et sted som angir grunnordet, altså et sted der man har holdt på med tømmerhogst. Men det vokser også molter der, det er det bare de få som vet. Selv om det i dag ikke lenger hogges tømmer der, har navnet dog blitt bevart, men som nå er

moltebærsted. Lignende navn er personnavn på steder som en heller hvor de overnattet til fjells før i tiden, f.eks. *Ávrijsa-slahpa* (*Ávrijsa-helleren*) (Urheim 1994:41), eller *Nálaga-slahpa* (*Nállak-helleren*). *Slahpa* betyr heller, *Ávrijsa* er personnavn og viser til han som tidligere brukte helleren som leirsted/overnattingssted. *Nállak* er slektsnavn, og viser til en person av *Nállak*-elekten som tidligere har brukt helleren som leirsted/overnattingssted.

Eitt navn som er på fjellet, som kan være vanskelig å forstå er stedsnavnet *Vanntsadievvá*. Navnet er sammensatt av to ord, *vannisa* som betyr båt og *dievvá* som betyr bakke, haug, bakketopp (Kintel 2012). Stedsnavnet er ikke i nærheten av et vatn hvor man skulle forvente at en båt skulle kunne være. Men stedsnavnet er på fjellet ved moltebærstedene. En båt er vanligvis på havet eller vatnet, en bakke, haug kan vanligvis

være nede i nærheten av tunet, men dette stedsnavnet finner vi på fjellet. Hvorfor heter stedet *Vanntsadievvá* når det ikke er ved vatnet? Vi lar Sunná forklare:

Máttaráhko (oldemor), ho bodde jo der oppe på myran hele sesongen. Det var jo et stkke å gå ned, sånn at ho fikk altså en båt båret opp. Det er sikkert 300 meter opp der, og den kjørte de opp vintersid den derre båten og høna den der. Og der stod den i moltebærse-songen og blei brukt som leirsted og soveplass. Og den haugen har altså fått navnet Vanntsadievvá den dag i dag.

Sunnás oldemor bodde altså under denne båten, og båtthelvet fungerte som ly der hun kunne overnatte. Nå når båten ikke lenger er synlig, kan det bli usikkert hvorfor stedet bærer navnet *Vanntsadievvá* (båtbakken) midt på fjellet og ikke i nærheten av vatnet. Men etterkommere av denne moltebærsanker-

Vanntsadievvá-området til høyre på fjellet ovenfor Gállá/Kjær. Til venstre Kjærvatnet i Tysfjord. Hittil fikk en moltebærsanker fraktet opp en båt, og båtthelvet brukte hun som overnattingssted i moltebærseongen. Vannisa betyr båt, og dlevvá betyr bakke/bakketopp. Derav stedsnavnet Vanntsadievvá. Slik er samiske stedsnavn også fortellinger om tradisjonelle praksiser. Foto: Ragnhild Lien Ráhka.

kvinnen har visst dette, og bruker navnet fortsatt, selv om båten for lengst er råtnet og synes ikke mer. Til navnet er det knyttet en fortelling, og gjennom denne fortellingen har informasjon om stedsnavnet blitt bevart helt fram til i dag. Lignende framkommer også av forskning om samiske stedsnavn i Jokkmokk, i lulesamisk område i Sverige (Cogos et.al. 2017). Fortellinger er altså basis for mange samiske stedsnavn.

På moltebærstedene kan det også finnes steder som er ansett som hellige steder eller sakrale steder eller i nærheten av slike hellige / sakrale steder. På slike steder har samer før i tiden ofret, etter samisk førkristen naturreligion. Det er trolig at plassene *Sáivuogtjorne* og *Sáivuajiegge* gir pekepinn til samisk førkristen religion og hellige / sakrale steder. *Sáivu* er et hellig / sakralt sted og *jôrne* er et vatn, og *jiegge* er ei myr. Det er kjent at innsjøer og spesielle vatn kan være *sáivu* (sakrale). Men vi merker oss at også myrer kunne knyttes til noe sakralt, eller de kunne være i nærheten av et sakralt / hellig sted (*Sáivu*) (Mancker 1957:19-20).

Som nevnt kan fortellinger være opphav til stedsnavnene f.eks. fra skrømtfortellinger eller fortellinger om underlige hendelser på moltebærstedet. *Garijôrne*¹⁶ i Hellemobotn og *Æbokuakta*¹⁷ på Kjøer er eksempler på slike stedsnavn. Det vil si at noen har opplevd skrømt eller uvanlige / underlige hendelser på disse moltebærstedene eller at det er knyttet fortellinger til stedet. Det finnes også stedsnavn i moltebærlandet som vi i dag ikke vet betydningen av f.eks. fjellet *Sæjmmá* (en norsk tilpasning er *Seima*,

Forskningsgruppa i forskningsprosjektet som har undersøker samlingspraksiser i kystsamliske områder. Fra venstre Harrieth Aira, Arran lulesamisk senter, Steinar Nilsen, Mearrasilida, Solveig Joks Samisk høgskole, Stine Rybråten, Norsk institutt for naturforskning og Svanhild Andersen, Mearrasilida. Foto: John Law.

fordi det finnes ikke et eget norsk navn på fjellet, men det korrekte navnet er *Sæjmmá*). (Urheim 1994). Noen har foret slått opprinnelsen eller rota til navnet,¹⁸ men det er lite av kilder og forklaringer som har støtte i kildene, og som kan verifisere dette.

Disse eksemplene viser at navn på samiske moltebærsteder er mangfoldige, og hvor det er bygdefolket og grunn-eierne som har kunnskapen om disse. Dette viser også hvordan samisk tradisjonell kunnskap er lokal, og den behøver ikke å være det samme fra sted til

sted og fra et område til område. Derfor er det i første rekke lokalbefolkningen på stedene som kan bruke de samiske stedsnavnene, og slik bidra til at de bevares. Samiske stedsnavn bør i tillegg komme som offisielle navn på kartene. Av egen erfaring vet jeg at dette på langt nær er på plass. Dette bidrar også til at stedsnavnene kan bevares, og brukes når de blir offisielle og kjent for flere. Samiske stedsnavn forteller mye om samisk kulturarv, også om det som hører til moltebæringsankningen.

I denne artikkelen har jeg presentert resultater av min undersøkelse om moltebørsankingspraksiser blant samene i Tysfjord. Det å holde på med moltebørsanking er ikke bare det å plukke moltebær enten til mat eller som salgsvare. Men det å holde på med moltebørsanking gir samene en sterk tilknytning til sine områder, og området bekrefter tilhørighet for den enkelte same. Moltebørsanking følger visse

Jeg belyser også hvordan samlingspraksiser er tradisjonelle og viktige sider ved fjell-livet blant de kystsamiske lulesamene i Tysfjord. Disse tradisjonelle kunnskaper er ikke beskrevet i skriftlige kilder som man kan lese i en bok og slik tilegne seg kunnskapen. Men dette er ikke-skriftlig kunnskap, og som samer

1. Samtale med RTH høsten 2019. I den norske artikkelversjonen er Ellis utsegn oversatt til norsk. I den samiske artikkelversjonen fremkommer originalutsegningene på samisk.
2. En spesiell takk til Elli, Rimein, Summa ja Levra som har delt kunnskapen, innsett og deltatt i undersøkelsen. Takk også til mine prosjektpartnere Solveig Jøis, Svanhild Andersen, Stine Kybatten og Steinar Nilsen for mange gode faglige samtaler, og et spesielt takk til Solveig Jøis og Oddmund Andersen for nyttige kommentarer til denne artikkelen. Takk til Sammel Gælok som har oversatt artikkelen til norsk (med enkelte rettinger av meg). Takk til Norges forskningsråd som har finansiert forskningsprosjektet, og takk til arbeidsgiver Årnan helsemisk sentre, og mine arbeidskolleger som har tilrettelagt slik at det ble mulig for meg å delta i dette forskningsprosjektet.

4. Jeg har valgt 4 anonymiserede samtlige av deltakere som jeg har intervjuet. Det er gjort for å unngå å avsløre deltakernes identitet. De har derfor fått fiktive navn, og hver enkelt kjenner til anonymiserede samtlige. De har derfor fått fiktive navn, og hver enkelt kjenner til anonymiserede samtlige. De har også lest gjennom manusset på forhånd, og har gitt fiktive navn. De har også lest gjennom manusset på forhånd, og har gitt fiktive navn.

6 Samtale med Ristein, høsten 2019. I den norske artikkelversjonen er Risteins utsagn oversatt til norsk. I den samiske artikkelversjonen fremkommer originalutsegningene på samisk.

8 Fra Tænderlag og sønover i Norge kasterer det ikke allet forbud i friluftsløven. Friluftsløven (lov om friluftsløvet): <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1960-29-1960>=friluftsløven, fra nettsted den 05.05.21.

23

Litteraturhenvisninger

- Altn, Vivian (2007): Karen – Altn, Vivian & Jernalekten, Kristin (2001): Sámi jienat. Samelake nysjier. Nival Forlag.
- Ajuvria skávlla / Drag skole (2001): LáttagaMoiteberd Láddim leasseiddušan Divtasvuoan sámi gaskun. Moiteberdriktung som birseier blant samene i Tysfjord. Ajuvria skávlla / Drag skole – / Sametinget
- Bokmålordboka – kodifisere: <https://ordbok.uib.no/peo/ordbok>. og OVP – kodifiserer bokmål – Sámi jienat – altn – Sámi jienat – Sámi jienat.
- Boulanger-Lapointe, Nodine, Céline-Léjole, José, Collier, Laura Siegwant, Demers, Sarah, Seale, Carmen, Henry, Gregory H.L., Hermant, Louise, Lévesque, Esther & Guerrier, Alain (2019): Berry Plants and Berry Picking – Inuit Nunangat Traditions in a Changing Socio-Ecological Landscape. Human Ecology 47:81-93. <https://doi.org/10.1007/s10745-018-0044-5>.
- Breirein, Håvard Dahl (1995): Moiteberd i Nord-Norge – kommersialisering og elendighet. Ottar 3-95. Tromsø museum, Universitetet i Tromsø.
- Cogan, Sarah, Roné, Marie and Roturier, Samuel (2017): Sami place names and maps transmitting knowledge of a cultural landscape in contemporary contexts in Arctic, Antarctic and Alpine Research, Vol.49, No.1, 2017, pp 43-51. DOI:10.1687/AAAE0016-042
- Dithen, Gustaf von (1873/1977): Om Lappland och lepparne. Gidlunds, Andra upplagan. Utgitt i samarbete med Nordiska museet, Sverige.
- Erlcken, Gunnar K. (1996): Retten til å plukke molber i Nord-Norge. To artikler: Srd 440 – Verd å fjerne? Retten til molber på Loppa øy. Institutt for reiser og reiser. Skrifserie nr. 32. Universitetet i Tromsø.
- Byen, Bjørn (1998): Et sammensatt fellebilde. Tysfjord kommune 1869-1950. Tysfjord kommune.
- Kalkenger, Thor & Reusch, Marianne: eiendomsrett i Store norske leksikon på snl.no. <https://snl.no/eiendomsrett>.
- Pjellström, Phoebe & Ruong, Israel (1983): Berättelser om Samerna i 1600-talets Sverige. Faksimilutgåva av de s.L.prästrelationerna m.m. Rörnt publicerade av K. B. Wiklund 1897-1909. Kungl.Skryttanaka samfundets handlingar, nr. 27-1983.
- Grundstaden, Harald (1951): Lulelappak ordbok. Skrifser utgitt av samfundet i Uppsala. Rinar folkminnesarkivet i Uppsala s.b. Lundequistiska bokhandeln, Uppsala. Rinar Munksgaard, København.
- Gælok, Samuel (2015): Stednavn som natur- og landskapsbeskrivelser – Skarvrik, Line Merete (2015) (red.). Pitesamiske stedsnavn i Salten. Måhke forlag.
- Haldander, Kalle Rautio (2018): Namnet den samu. Sámi beftamamål dæruktuhtin Væfjega guovvlus Norgga undorvæfjega koshpau. Diehtu 1/2008. Sámi allaskuvla Sámi dæruktuhtin.
- Holland, Ivar Svane, Markhus, Gerd & Ystad, Dag (2007): Kartlæse. Tekster til faget Kartlæse ved Høgskolen i Nord-Trøndelag. Kompendium Høgskolen i Nord-Trøndelag. Steinkjer: <https://nordopen.noed.no/nord-smlui/vistream/handle/11250/146148/Kompendium%20%20kartl%20%20per%202007-09-20.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. viedtjen 14.05.21.
- Jernalekten, Jernalekten (2000): Dorleite Jernalekten. Kontekstuell verdiforhold i et samsamisk miljø. Forordagsoppgave i religionsvitenskap. Universitetet i Tromsø.

- Jernalekten, Jernalekten (2002): Samisk landskapsbeskrivelse i religionsvitenskapelig perspektiv i Andersen, Svanhild (red.) (2002): Samiske landskap og Agerda 21. Kultur, næring, miljø og demokrati. Diehtu nr. 1/2002. Sámi Institutt.
- Joh, Solveig (2021): Frustrated Caretakers Sámi egg gatherers and cloudberry pickers – The Sámi World (editors: Vokonen, Magga, Tervaniemi & Ahti). Gårje almodine vuolet/Bok under utgivelse.
- Joh, Solveig, Østmo, Lir & Law, John (2020): Verking meabec Lirving Sámi lands. The Sociological Review 1-17. The Author(s) 2020. [sagepub.com/journals-permissions](https://www.sagepub.com/journals-permissions). DOI:10.1177/0038026120954973. journals.sagepub.com/home/soc.
- Jones, Michael (2004): Seasonal landscapes in Northern Europe. Landscape, Law and Customary Rights – Michael Jones & Audhild Schanche (red.). Landscape, Law and Customary Rights. Diehtu 3/2004. Guovdageardnu: Nordic Sámi Institute.
- Kinnel, Anders (1991): Syntaks og ordforhold i hulesamisk. Sáme áhpáduvæ. Samisk utdanningsråd.
- Kinnel, Anders (2012): Julevæne-dæro bókforhold i Norsk-hulesamisk Ordbok, nettingave: https://gtwebuit.no/webdlet/uk/muf2nob/b_gmf2nob.html. Sametinget.
- Korhonen, Olavi & Anderson, Hans (2010): Samiska ortnamn vid vägar och fjärdar i Lule lappmark. Förlag Hans Anderson, Jokkmokk.
- Kramvig, Britt (2005): The silent languages of ethnicity. European Journal of Cultural Studies, 8 (1): 45-64.
- Kramvig, Britt (2020): Landskap som hjem. Norsk Antropologisk Tidsskrift Årgang 31, nr. 1-2-2020, s. 89-102. Universitetsforlaget. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2020-01-02-08>.
- Kuoljak, Kaja (2012): Samiska vägar i Lapponia. Sáme sjeto Lapponia. Sámi lappat Lapponia. Ájste, Svenskt fjäll- och Samemuseum, Jokkmokk.
- Markus, Ernst (1957): Lapparnas heliga ställen. Kultplatser och offerkultur i betydning av Nordiska Museets och Landsantikvariatens flitundersökningar. Nordiska museet Acta Lapponica. XIII. Gæber, Uppsala.
- Menas, Marcel (1999) (1950): Gæven. Utvældingens form og ånsak i arktiske samfunn. Cappelen Akademisk Forlag AS. 2. utgåve.
- Mikkelsen, Anne Kalstad (2013): Natur og mennesker i det pitesamiske området. Mastergradsoppgave i kultur og profesjon. Institutt for lærerutdanning og pedagogikk. Nakkeleret for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning. Universitetet i Tromsø.
- Mikkelsen, Mikkel Eskil Andre (2017): En takke til Gud, folketradisjoner i Tysfjord og Hamarøy. Masteroppgave, Institutt for samiskvitenskap Universitetet i Oslo.
- Myrvoll, Mari (2010): efare gudstødet duger Om kontinuitet og brudd i samisk virkelighetsforståelse. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor. Nakkeleret for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning. Institutt for arkeologi og sosialantropologi. Universitetet i Tromsø.
- Nergård, Jens-ivar (1994): Det stjulte Nord-Norge. Ad Notam Gyldendal.
- Nergård, Jens-ivar (2006): Den levende erfaring. En studie i samisk kunnskapstradisjon. Cappelen Akademisk forlag, Oslo.
- Nergård, Jens-ivar (2019): Dialoger med naturen. Et geografisk skisser fra Sápmi. Universitetsforlaget.
- Oskal, Nils A. (1995): Det reita, det gode og reitlykten. Avhandling til dr.art. – graden i filosofi. Institutt for samfunnsvitenskap. Universitetet i Tromsø.

Frak, Arin 1993 (1997): Jåtte sáme viesson. Th.Blaasvers Fodag, Kristiansund.
 Byråden, Stine (2013): «This is not a wilderness. This is where we live.» Research nature
 in Unfjær-Neuseby, Northern Norway. Dissertation submitted for the partial
 fulfillment of the Ph.D. degree, Faculty of Social Sciences, University of Oslo.
 Sjöberg, Lovisa Mennaa (2018): Att leva i ständigt våldspåver. En studie av ständigt som
 religiös praxis. Doktorsavhandling försvartad vid Det teologiska fakultet,
 Universitetet i Oslo.
 Spillk, Nils Erik (1977): Lulesamisk grammatik. Luleå alltryck AB.
 Stenrood, Astrid Brodtholt (2004): SALIR ADELANTH Pettige kvinnens kamp for bedre
 levekår i Cusco, Peru, kap. 4 (s.82-100). Hovedoppgave i Sosialantropologi,
 Universitetet i Oslo.
 Storjord, Turbjørn (1998): Tysfjord Divisvuodna. Samiske og norske stedsnavn. Árran
 juleväsáme guovdásj/Lulesamisk senter.
 Strømme, Per (2020): Á sáite i ro i ástogen kan være like bra for helset som å løpe opp en
 fjallborp. Høgskolen i Volda, Røntning og utvikling. viedtjam/heniet 09.05.2021.
 Turnes, Johannes Jonas (1983 (1659): Berättelse om Leppamærckerna och Deres Tillstånd
 – Fjellstörren, Prebe & Ruong, Järnel (1983): Berättelser om Samerna i 1600-talet
 Sverige. Raktinluttgáva av de s.k. prästrelätskerna m.m. B.W.F.Hand 1897-1909.
 Kungl.Skyttearekta senfundets handlingar, nr. 27-1983.
 Urheim, Mikal (1994): Båjicknanna bisen gå ulunusj viessu – Helander, Kaisa Rantilo
 (1994)(red.): Sámi beñkenamat viggeláid goavhussas RuotPa, Suoma ja Norgga
 bealáde. Árvvoččila Kruat Bergplandit Sámi dieđalaš áigedálla nr.1. Sámi allaskuvla,
 Sámi Instituhita, Romssa universitehta, Sámi dutkamáid guovddáid.
 Urheim, Mikal (2014): Gámma ja suojone Divisvuonnan. Tjålves Sámiáin nr. 16/2014 Sámen
 juleväsámegeallaj, Čálliheall.Ágáđiia. Forfatterneastodag.
 Urheim, Mikal (2017): Muhtem sáme árronbáđiika. Berggja ja barggo Oarjjevuonnan
 1940-1970. Čálliheall.Ágáđiia.
 Urheim, Ronald (2014): Sámiij manen váldibet daggu gámmá Vuoma vjická le gáievuus –
 Sámen juleväsámegeallaj 1. gálgedámmámo 2014. – Sámiis Nr.16/014. Sáme
 áđiikakultuvralesj áiggešálla. Tjålvi Álmonáháika.

Andre skriftlige kilder

Facebook – Balle/Siden Mjå dágo.
 Frihåndsloven: Lov om frihåndsloven (frihåndsloven). Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1987-06-28-16_viedtjam/heniet 17.05.2021.
 Kartverket: Spørreskjema for innsamling av stedsnavn 1986: Tysfjord, Nordland,
 Paulsonmæret 58/7. Álla almonavvum/Upublisert. Leijam ptevditá vuotkan/
 Rget ptevditáktiv.
 Kartverket: Spørreskjema for innsamling av stedsnavn 1986: Tysfjord, Nordland,
 Paulsonmæret 58/6. Álla almonavvum/Upublisert. Leijam ptevditá vuotkan/
 Rget ptevditáktiv.
 Norgeskart.no: Kartverket
 Prop. 88 L (2010–2011) Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Endringer i
 frihåndsloven og straffeloven. Det kongelige miljøverndepartement, viedtjam/
 heniet 05.01.21: <https://www.regjeringen.no/contentassets/c6afdc5ab546b02a41b96926570fac/no/pdfs/prp201020110080000dddpdfta.pdf>.
 Statskog: <https://www.statskog.no/viedtjam/heniet 05.05.21>
 Vuodoláhkka/Grunnloven: Kongeriket Norges grunnlov, Lovdata: https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-muhtig-grunnloven_viedtjam/heniet 17.05.21.

Muntlige kilder

Debalere
 ERI, fra Tysfjord, samtale høsten 2019.
 Rusein, fra Tysfjord, samtale høsten 2019.
 Sundá, fra Tysfjord, samtale vinteren 2020.
 Levt, fra Tysfjord, men bor nå et annet sted i Norge, samtale høsten 2019.
 Nysta, Sverre-Roald [2021]– Muntlig informasjon, Árran lulesamisk senter, Drøg 28.04.21.

Forfatteren

Harrieth Aira, f.1962, og er fra Tysfjord. Hun er fra
 1994 samfunnsvitler med hovedlag i statsvitenskap
 fra Universitetet i Tromsø. Hun har tilleggsgutdan-
 ning i administrasjon- og organisasjonsvitenskap,
 journalistikk, sosionom og lulesamisk språk. Muse-
 umsleder ved Árran juleväsáme guovdásj/Lulesa-
 misk senter siden januar 2015.
 E-post: harriethaira@arran.no.